

Verschillen tussen hand-to-mouth-huishoudens in Nederland

Hand-to-mouth (htm)-huishoudens besteden hun volledige inkomen elke maand en bouwen geen financiële buffers op. Er is echter veel diversiteit binnen deze groep. Een deel van de htm-huishoudens heeft wel illiquide vermogen, zoals overwaarde van hun woning. Deze huishoudens hebben hogere inkomens en besteden meer dan htm-huishoudens zonder vermogen, wat hun impact op de totale bestedingen vergroot.

Htm-huishoudens verschillen ook wat betreft factoren die hun consumptiegedrag beïnvloeden zoals verwachtingen over de toekomst, voorkeuren en gedragseconomische kenmerken.

CPB - september 2024

Nicoleta Ciurila, Anna Huizinga, Pim Kastelein,
Kristina Tranakieva

Hand-to-mouth & de economie

Huishoudens die elke maand al hun inkomen uitgeven — zogenoemde *hand-to-mouth* huishoudens — hebben een belangrijke invloed op economische ontwikkelingen

13% van de huishoudens in Nederland geeft al hun inkomen uit en heeft geen spaargeld of beleggingen

Samen verdienen zij ongeveer 13% van al het inkomen in Nederland

eigenschappen

9% heeft geen eigen huis of een huis waarvan de waarde lager is dan de hypotheek ('niet-vermogend')		4% heeft een huis met overwaarde ('vermogend')
Niet-vermogende htm-huishoudens hebben vaak een laag inkomen ...		Vermogende htm-huishoudens hebben vaak een gemiddeld inkomen ...
... een klein gezin...		... een groot gezin ...
... en zijn vaker afhankelijk van uitkeringen ...		... en zijn minder afhankelijk van uitkeringen

economisch belang

Omdat deze htm-huishoudens geen buffers hebben, moeten zij direct hun uitgaven aanpassen bij economische tegenvallers

Dit kan een economische schok verergeren omdat het om een fors deel (13%) van het nationale inkomen gaat

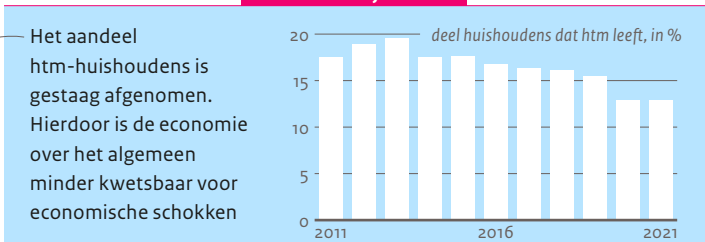
Htm-huishoudens die geen buffers opbouwen zullen onverwacht extra inkomen snel uitgeven. Dit kan de economie juist een zetje geven

Huishoudens die htm zijn uit noodzaak, door bijvoorbeeld financiële tegenvallers, zullen het extra inkomen (deels) sparen. Het effect op de economie is dan kleiner

Vergeleken met andere huishoudens hebben hand-to-mouth-huishoudens vaker:

een kortetermijnblik	de verwachting dat sparen niet zinvol is vanwege de economische situatie	moeite om hun uitgaven te beheersen

over tijd

Dit aandeel is vergelijkbaar of lager dan in andere West-Europese landen, bleek uit eerder CPB-onderzoek

Een volgende studie zal onderzoeken wat hand-to-mouth-huishoudens uitgeven aan vaste lasten

Samenvatting

Deze publicatie onderzoekt een groep huishoudens die van belang is voor de Nederlandse conjunctuur: de hand-to-mouth (htm) huishoudens. Deze huishoudens besteden elke maand al hun inkomen en bouwen zodoende geen financiële buffers op. Hierdoor moeten ze hun consumptie sterk aanpassen bij neerwaartse economische schokken, zoals de recente stijging van energieprijzen of bij werkloosheid. Deze aanpassingen dragen bij aan een daling van de nationale bestedingen en kunnen zo een eventuele recessie verergeren.

Htm-huishoudens hebben een aanzienlijk aandeel in de Nederlandse economie. Eind 2021 vormden htm-huishoudens 13% van alle huishoudens en ook 13% van het totale inkomen in de economie in Nederland. Het aandeel htm-huishoudens is het afgelopen decennium gestaag gedaald: in 2013 was bijna 20% van de huishoudens nog hand-to-mouth. Het aandeel htm-huishoudens in Nederland is nu vergelijkbaar of lager dan in andere West-Europese landen, zoals eerder CPB-onderzoek laat zien (CPB, 2023).

Binnen de groep htm-huishoudens bestaat aanzienlijke diversiteit. Een belangrijke subgroep betreft de vermogende htm-huishoudens, die over illiquide vermogen beschikken, zoals overwaarde in hun woning. Hoewel zij een hoger inkomen hebben dan andere htm-huishoudens, blijven zij kwetsbaar voor schokken vanwege het gebrek aan direct opneembare middelen. In de periode tussen 2011 en 2021 is het aandeel vermogende htm-huishoudens stabiel gebleven op ongeveer 4% van de bevolking. In 2021 was het aandeel in het totale inkomen van deze groep 5%.

Htm-huishoudens verschillen ook wat betreft factoren die hun consumptiegedrag beïnvloeden zoals verwachtingen over de toekomst, voorkeuren en gedragseconomische kenmerken. Een groot deel van htm-huishoudens heeft een kortetermijnblik en vindt sparen vanwege een negatief economisch vooruitzicht minder zinvol. Daarnaast geven zij vaker aan moeite te hebben hun uitgaven te beheersen. Ook willen zij het inkomen dat na basisbehoeften overblijft vaak snel besteden. Dit geldt in mindere mate voor niet-htm-huishoudens.

Htm-huishoudens verschillen in hun impact op de economie bij schokken. Bij negatieve schokken, zoals een lager inkomen bij werkloosheid, moeten htm-huishoudens hun uitgaven fors terugschroeven, wat de impact van de schok op de economie vergroot. Vermogende htm-huishoudens verdienen en besteden meer, waardoor hun reactie een grotere invloed heeft op de economie. Daarnaast spelen voorkeuren en gedragseconomische kenmerken een rol bij de besteding van eventuele extra middelen (een positieve schok). Htm-huishoudens die door bijvoorbeeld een kortetermijnblik geen buffers opbouwen, zullen extra middelen snel uitgeven, wat de economie stimuleert. Huishoudens die htm zijn uit noodzaak, door bijvoorbeeld financiële tegenvallers, zullen echter een deel van de extra middelen sparen, wat het stimulerende consumptie-effect op de economie beperkt.

1 Inleiding

Van-de-hand-in-de-tandhuishoudens (hand-to-mouth- of htm-huishoudens) vormen een groep huishoudens die kwetsbaar zijn voor financiële schokken. Dit komt doordat ze geen financiële buffers opbouwen en dus gevoelig zijn voor schokken zoals de recente piek in energie-inflatie. Ook bij werkloosheid tijdens een recessie moeten ze hun consumptie snel aanpassen. Doordat ze geen direct opneembare buffers hebben, passen ze hun consumptie sterk aan wanneer ze schokken ervaren. Ook na positieve inkomensschokken hebben deze huishoudens meer de neiging om te consumeren dan niet-htm-huishoudens (Kaplan en Violante, 2014; Parker et al., 2013; Broda en Parker, 2014; Fagereng et al., 2021). Dit betekent dat bij een stijging van hun beschikbaar inkomen htm-huishoudens hun consumptie sterker aanpassen als percentage van hun inkomen dan huishoudens die wel buffers hebben opgebouwd. Hierdoor hebben ze een relatief grote invloed op de consumptie op macro-economisch niveau.

Eerder onderzoek van het CPB toonde het dalende aandeel htm-huishoudens in Nederland en hun kenmerken in vergelijking met andere West-Europese landen. CPB (2023) rapporteerde dat het aandeel htm-huishoudens in Nederland sinds 2011 is afgenomen. In 2021 was het aandeel htm-huishoudens lager dan in andere West-Europese landen. De publicatie was gebaseerd op gegevens van de Household Finance and Consumer Survey (HFCS), een enquête die elke drie jaar wordt uitgevoerd in meerdere eurozone-landen.

In deze publicatie breiden we onze eerdere analyse op verschillende manieren uit.¹ Ten eerste gebruiken we belastinggegevens van alle Nederlandse huishoudens, in plaats van een steekproef, om htm-huishoudens te identificeren. Dit stelt ons in staat om gedetailleerdere kenmerken van htm-huishoudens te tonen, zoals hun afhankelijkheid van uitkeringen en de volatiliteit van hun inkomen. Ten tweede onderzoeken we alle jaren tussen 2011 en eind 2021 en volgen we huishoudens over de tijd, zodat we kunnen waarnemen of ze in bepaalde jaren wel voldoende liquide buffers hebben. Tot slot analyseren we de voorkeuren, verwachtingen en gedragseconomische kenmerken van deze huishoudens om te zien of deze gerelateerd zijn aan hun htm-status. Dit onderzoeken wij met behulp van de DNB Dutch Household Survey (DHS-enquête).

Ons doel is om inzichtelijk te maken hoeveel huishoudens maandelijks hun gehele inkomen consumeren en welk aandeel zij hebben in het totale inkomen in de Nederlandse economie. Dit laat zien hoe gevoelig de macro-economie kan zijn als deze huishoudens te maken krijgen met een inkomensschok, zoals bijvoorbeeld tijdens de corona- of de energiecrisis. Daarnaast onderzoeken we ook het aandeel van htm-huishoudens met illiquide vermogens. Deze groep verdient doorgaans meer en geeft dus ook meer uit, wat een grotere invloed heeft op de totale bestedingen.

We analyseren ook wat de htm-status van de Nederlandse huishoudens kan verklaren. Huishoudens kunnen htm worden door omstandigheden, zoals een reeks financiële tegenvallers; bij financiële schokken consumeren ze hun buffers, wat kan leiden tot htm-status. Echter, voorkeuren, verwachtingen en gedragseconomische kenmerken kunnen ook bijdragen aan het ontbreken van buffers. Bijvoorbeeld, huishoudens met een kortetermijnblik zullen minder sparen dan huishoudens die langetermijnplannen maken. De reacties van htm-huishoudens op extra financiële middelen en de impact op nationale bestedingen zijn afhankelijk van de oorzaak van hun htm-status. Huishoudens die htm zijn vanwege voorkeuren, verwachtingen of gedragseconomische kenmerken zullen eerder geneigd zijn om extra financiële middelen te

---

¹ Het onderzoek is gefinancierd door het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid en het ministerie van Financiën.

besteden dan te sparen. Huishoudens die htm zijn door omstandigheden zouden daarentegen een groter deel van de extra middelen uit voorzorg sparen (Aguilar et al. 2024, Gelman 2022, Colarieti et al. 2024).

2 Data en methode

In deze publicatie maken we gebruik van twee databronnen: de inkomens- en vermogensbestanden van het CBS, gebaseerd op belastingdata, en de DHS-enquête. De belastinggegevens zijn beschikbaar van 2011 tot en met 2022 en tonen vermogens en inkomens voor alle Nederlandse huishoudens. Deze data hebben een jaarlijkse frequentie, waardoor de geobserveerde liquide middelen (en alle andere vermogens) een 'momentopname' zijn in de tijd. Hierdoor kan onze schatting van htm-huishoudens minder nauwkeurig zijn en door het jaar heen afwijken. Voor de voorkeuren, verwachtingen en gedragseconomische kenmerken van huishoudens koppelen we de belastingdata aan een module van de DHS-enquête, waarin specifieke vragen aan huishoudens worden gesteld over hun consumptie- en spaargedrag.

De gebruikte htm-definitie is gebaseerd op Kaplan en Violante (2014). Huishoudens hebben de htm-status als ze minder dan de helft van hun maandelijks besteedbaar inkomen aan liquide middelen hebben. Ook hebben huishoudens de htm-status als ze beperkt zijn in hun leencapaciteit. De aanname is dat deze leenbeperkingen gelden als hun huidige kortlopende schulden hoger zijn dan hun maandelijks besteedbaar inkomen. Dit is dezelfde definitie die is gebruikt in de eerdere CPB-publicatie over htm-huishoudens in Nederland in internationaal perspectief (CPB, 2023). In bijlage A leggen we in detail uit hoe we de htm-huishoudens identificeren.

Om de htm-status te schatten, koppelen we de belastinggegevens van het inkomen in een bepaald jaar X-1 aan de belastinggegevens van het vermogen in jaar X. We doen dit omdat de belastingdata voor een bepaald jaar X het inkomen bevatten dat over dat jaar is verdiend, terwijl het vermogen betrekking heeft op het begin van dat jaar. Dit heeft twee gevolgen. Ten eerste valt een aantal huishoudens weg door de koppeling van twee opeenvolgende jaren, omdat niet alle huishoudens in beide jaren in de belastinggegevens staan. We hebben dus ongeveer 90% van de totale Nederlandse bevolking in onze steekproef.² Ten tweede betreft onze laatste geschatte waarde van het aandeel htm-huishoudens het einde van het jaar 2021.

Het liquide en illiquide vermogen van het huishouden is bepaald op basis van de belastingdata. Het liquide vermogen van het huishouden is gelijk aan de liquide middelen (de bank- en spaartegoeden, en de aandelen en obligaties van het huishouden) minus de kortlopende schulden van het huishouden. Het illiquide vermogen bestaat uit onroerend goed minus de langlopende schulden. Langlopende schulden omvatten studieschulden, hypotheek en schulden voor de aanschaf van overig onroerend goed. Overige schulden, zoals consumptief krediet en leningen voor de aanschaf van effecten en obligaties, worden beschouwd als kortlopende schulden.

Vermogende htm-huishoudens hebben onvoldoende liquide buffers, maar hebben wel een positief illiquide vermogen. Het verschil tussen htm-huishoudens met en zonder vermogen komt voornamelijk door het bezit van onroerend goed. Huishoudens waarvan de woning 'onder water' staat, worden in onze definitie beschouwd als htm-huishoudens zonder vermogen, vergelijkbaar met de definitie in Kaplan et al. (2014).

Tussen de huidige analyse en de eerdere publicatie over htm-huishoudens (CPB, 2023) bestaan een aantal methodologische verschillen. In CPB (2023) werden pensioenaanspraken meegerekend als illiquide

---

² Zie bijlage A voor het aantal huishoudens in onze steekproef per jaar.

vermogen; in deze studie worden deze vanwege databeperkingen niet meegenomen. Hierdoor worden alle htm-huishoudens met pensioenaanspraken die geen woning bezitten in deze studie als niet-vermogene htm-huishoudens beschouwd. Dit resulteert in een lager aantal htm-huishoudens met vermogen in de huidige studie. Bovendien gebruikten we in CPB (2023) de HFCS-enquête, waarbij huishoudens de actuele verwachte waarde van hun huis aangeven, in plaats van de WOZ-waarde. In de huidige studie maken we wel gebruik van de WOZ-waarde. De WOZ-waarde reflecteert de huizenprijzen met een vertraging van twee jaar, wat leidt tot een groter aandeel huishoudens met onderwaterhypotheken in de huidige studie.

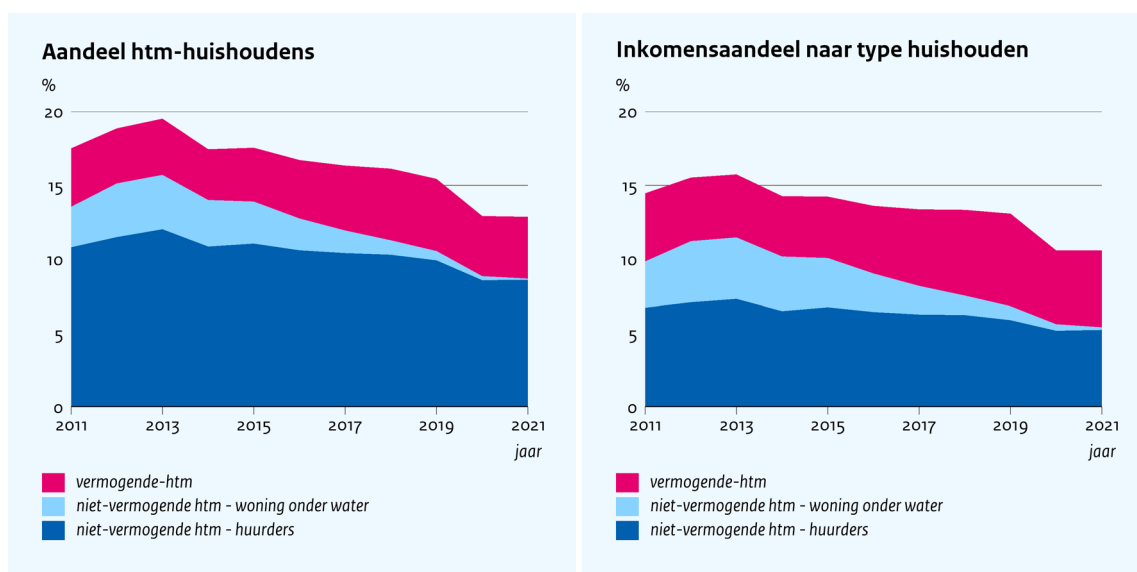
Voor de gedragseconomische kenmerken van huishoudens gebruiken we de DHS-enquête. Deze enquête wordt uitgevoerd via een steekproef van de Nederlandse bevolking. Tussen 1993 en 2022 namen tussen de 1400 en 2600 huishoudens aan deze enquête deel. Wij beperken onze analyse tot de jaren 2011-2021, de periode waarover belastingdata beschikbaar zijn. We koppelen de huishoudens in de enquête aan de belastingdata. Door deze koppeling valt een deel van onze steekproef weg. In tabel B.1 van bijlage B tonen we aan dat we in de meeste jaren minstens 85% van de steekproef kunnen behouden. Voor de jaren 2019-2021 valt een groter deel van de steekproef af.

3 Resultaten

3.1 Het aandeel htm-huishoudens

In deze sectie laten we het belang van htm-huishoudens zien door hun aandeel in de bevolking en het totale inkomen te berekenen. We groeperen htm-huishoudens in drie categorieën: (1) htm-huishoudens met een huis en overwaarde in hun huis (vermogene htm), (2) htm-huishoudens met een huis maar met een negatieve waarde in hun huis (niet-vermogene htm – hypotheek onderwater), en (3) htm-huishoudens zonder een huis (niet-vermogene htm – huurders). In de rest van de publicatie voegen we htm-huishoudens met een onderwaterhypotheek samen met de huurders in de groep van niet-vermogene htm-huishoudens.

Figuur 1. Het aandeel htm-huishoudens in de Nederlandse bevolking en het totale inkomen is gedaald

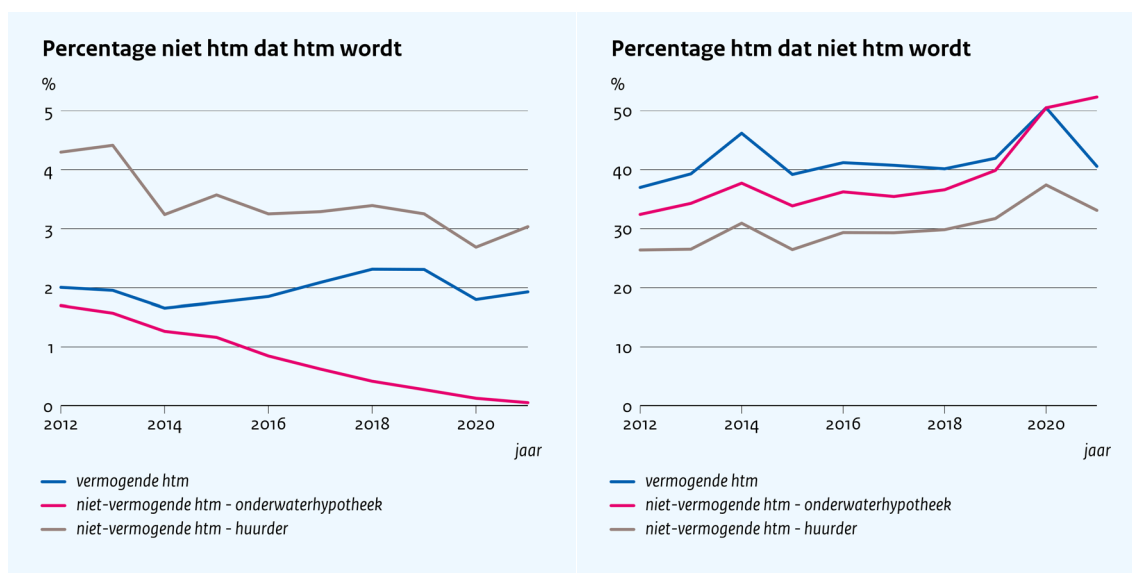
Bron: CBS microdata, CPB-bewerking

Htm-huishoudens vormen een belangrijk deel van de Nederlandse huishoudens. Ongeveer 17% van de Nederlandse huishoudens had in 2011 geen liquide buffers of zelfs schulden en leefde dus van de hand in de tand (figuur 1, links). Dit aandeel steeg tot bijna 20% in 2013. Daarna daalde het aandeel htm-huishoudens sterk tot ongeveer 13% eind 2021. Vooral het aandeel htm-huishoudens met een onderwaterhypotheek is gedaald. Het aandeel htm-huishoudens met vermogen bleef vrij constant in de periode, rond de 4% van de bevolking.

Htm-huishoudens vormen ook een belangrijk deel van het totale inkomen en dus van de totale consumptie in Nederland. Htm-huishoudens verdienen tussen de 12% en ruim 15% van het totale inkomen van de huishoudens in onze steekproef (figuur 1, rechts).³ Huishoudens met een eigen huis verdienen een groter deel van het totale inkomen dan huurders en besteden dus meer dan huurders. Beleidsaanpassingen en macro-economische schokken hebben daardoor een grotere impact op de macro-economie via de htm-huishoudens die illiquide vermogens bezitten.

Het aandeel htm-huishoudens is gedaald omdat elk jaar een kleiner deel van de Nederlandse huishoudens htm wordt. Figuur 2, links, laat zien dat in 2012 ongeveer 8%⁴ van de Nederlandse huishoudens inteerde op hun liquide buffers en daardoor htm werd. Dit percentage was eind 2021 gedaald tot rond de 5%. Vooral huurders en huishoudens met een onderwaterhypotheek werden minder vaak htm. De daling van het percentage huishoudens met een onderwaterhypotheek dat htm werd, is waarschijnlijk gerelateerd aan het herstel van de woningmarkt. Door de stijgende huizenprijzen zijn er minder huiseigenaren met hypotheek die onder water staan. De aanscherping van de hypotheekregels heeft waarschijnlijk ook bijgedragen aan deze daling. Regels met lagere loan-to-value (ltv) en loan-to-income-ratio's (lti) hebben ervoor gezorgd dat huishoudens lagere hypotheek kunnen afsluiten en daardoor minder vaak onder water staan (Lammers en Ciurila, 2023). Het aandeel Nederlandse huishoudens dat elk jaar vermogend htm wordt, schommelt rond de 2%.

Figuur 2. Minder Nederlandse huishoudens worden htm en een groter deel van niet-vermogene stapt uit de htm-status

³ Door alleen het inkomensaandeel te laten zien, onderschatten we het belang van htm-huishoudens voor de economie. Dit komt doordat de bestedingen van htm-huishoudens gelijk zijn aan hun inkomen (ze sparen niet), terwijl de bestedingen van niet-htm-huishoudens lager zijn dan hun inkomen (ze sparen wel). Hierdoor zou de verhouding tussen de bestedingen van htm-huishoudens en die van niet-htm-huishoudens hoger liggen dan de verhouding tussen hun inkomens. Het was helaas niet mogelijk om het aandeel van de bestedingen van htm-huishoudens in de totale bestedingen te berekenen, omdat onze steekproef slechts een deel van de Nederlandse bevolking omvat (zie sectie 2 voor meer details).

⁴ Dit is de som van de percentages van alle categorieën htm-huishoudens: vermogene htm-huishoudens, niet-vermogene htm-huishoudens met een onderwaterhypotheek, en niet-vermogene htm-huishoudens die huren.

Bron: CBS microdata, CPB-bewerking

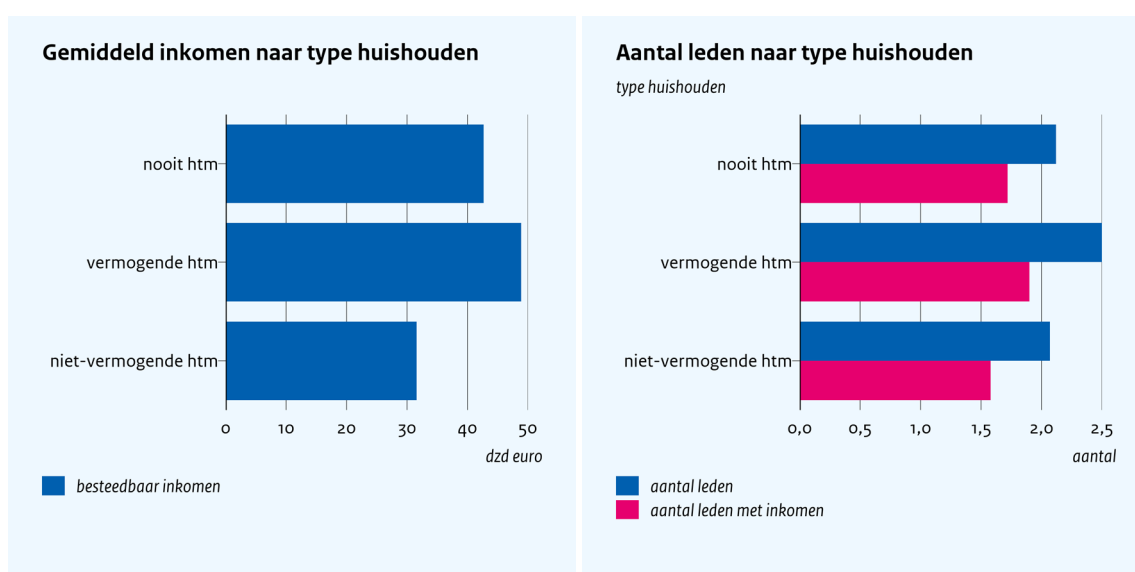
Tegelijkertijd verlaten elk jaar meer huishoudens de htm-status. Voor htm-huishoudens met een onderwaterhypotheek is het percentage dat de htm-status verlaat gestegen van ruim 30% naar ruim 50% (zie figuur 2, rechts). Het percentage huurders dat elk jaar uit de htm-status komt, is lager, maar ook gestegen sinds 2012. Het percentage vermogende htm-huishoudens dat jaarlijks de htm-status verlaat, is hoger, maar de toename is minder significant. Voor alle groepen htm-huishoudens waren 2014 en 2020 jaren waarin het percentage huishoudens dat de htm-status verliest, flink toenam. De stijging in 2020 is waarschijnlijk gerelateerd aan de coronacrisis en de beperkte consumptiemogelijkheden in dat jaar, wat heeft geleid tot een toename in sparen, vooral in liquide middelen.

Door de afname van het aandeel htm-huishoudens is de Nederlandse economie minder kwetsbaar geworden voor macroschokken, zoals de corona- of de energiecrisis. Meer Nederlandse huishoudens hebben buffers opgebouwd, waardoor ze financiële inkomensschokken makkelijker kunnen opvangen en ze hun consumptie minder hoeven aan te passen. Dit betekent dat ook nationale bestedingen minder dalen in het geval van negatieve schokken.

3.2 Verschillen tussen htm-huishoudens met en zonder vermogen

Vermogende htm-huishoudens verdienen gemiddeld meer dan niet-vermogende htm-huishoudens, maar ook dan huishoudens die niet htm zijn. Het jaarlijkse besteedbaar inkomen van de vermogende htm-huishoudens is gemiddeld hoger dan van niet-vermogende htm-huishoudens en zelfs van huishoudens die nooit htm zijn (figuur 3, links). Dit kan onder meer komen doordat vermogende htm-huishoudens vaak groter zijn en meer werkende leden hebben (figuur 3, rechts). De gemiddeld hogere inkomens van de vermogende htm-huishoudens leiden ook tot hogere bestedingen van deze groep. Hierdoor is de Nederlandse economie gevoeliger voor schommelingen in de consumptie van deze groep huishoudens.

Figuur 3. Vermogende htm-huishoudens verdienen gemiddeld meer en hebben meer werkende leden

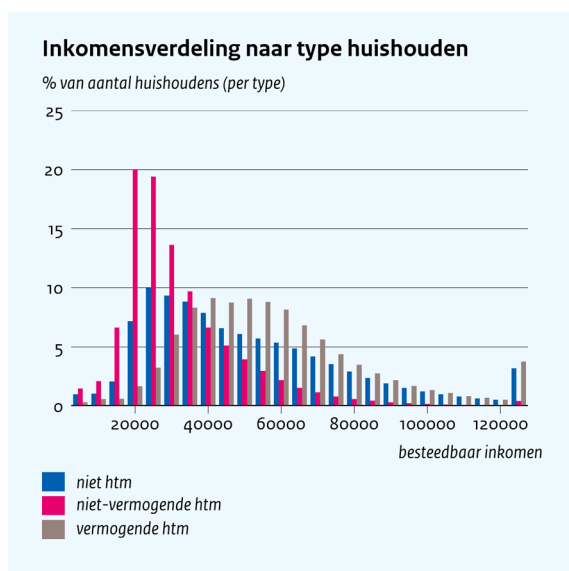

Bron: CBS microdata, CPB-bewerking

Vermogende htm-huishoudens zijn huishoudens die een huis bezitten en een inkomen verdienen dat dicht bij het gemiddelde inkomen⁵ in de gehele economie ligt. Daarentegen verdient het grootste deel van de niet-vermogende htm-huishoudens minder dan het gemiddelde inkomen. Figuur 4 laat dit verschil zien tussen huishoudens met en zonder vermogen voor het jaar 2021. Dit resultaat geldt voor alle jaren van het onderzoek.

Figuur 4. Een groter deel van de vermogende htm-huishoudens verdient meer dan het gemiddelde inkomen in de gehele economie in 2021

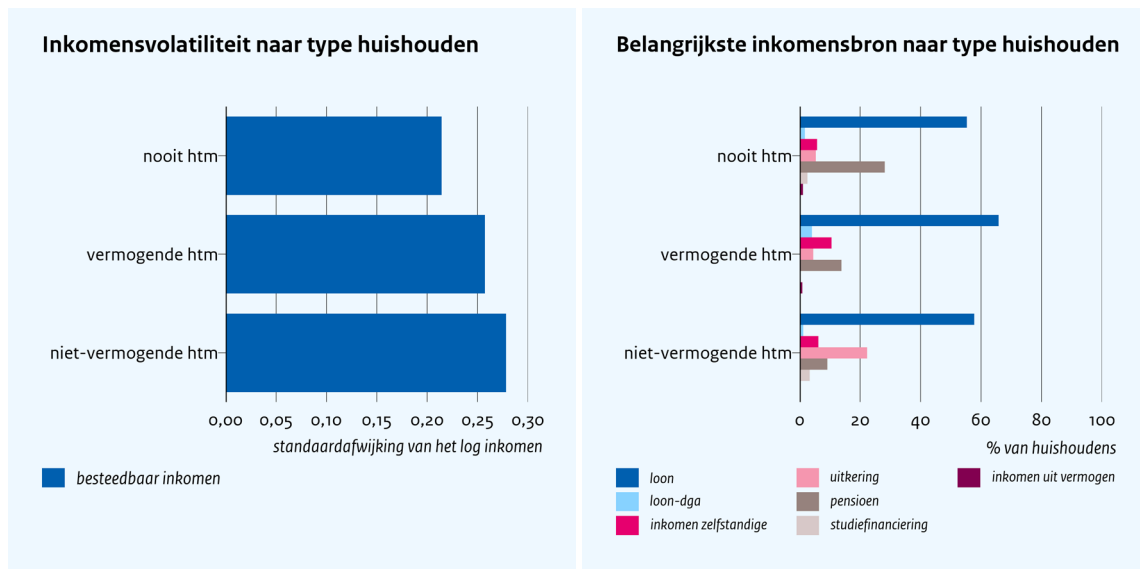
Bron: CBS microdata, CPB-bewerking

Het inkomen van htm-huishoudens is volatieler dan het inkomen van de niet-htm-huishoudens (figuur 5, links). Dit suggereert dat htm-huishoudens waarschijnlijk vaker te maken hebben met tijdelijke inkomensschokken dan niet-htm-huishoudens. Een mogelijke oorzaak hiervan bij vermogende htm-huishoudens kan het grotere aandeel zelfstandigen in deze groep zijn (figuur 5, rechts). Toch is loon voor de meeste huishoudens de belangrijkste inkomensbron en zullen er dus ook andere oorzaken van belang zijn. Voor de niet-vermogende htm-huishoudens is het inkomen nog volatieler; zij hebben nog meer te maken met tijdelijke inkomensschokken.

Vermogende htm-huishoudens ontvangen vaker WIA- en WW-uitkeringen dan niet-htm-huishoudens, maar zijn niet afhankelijk van deze uitkeringen (figuur 6). Het feit dat vermogende htm-huishoudens vaker een uitkering ontvangen, kan erop wijzen dat de htm-status ten minste gedeeltelijk is ontstaan door financiële tegenslagen. Tegelijkertijd zijn slechts een klein aantal vermogende htm-huishoudens echt afhankelijk van uitkeringen; deze vormen de voornaamste inkomensbron voor ongeveer 5% van de vermogende htm-huishoudens (figuur 5, rechts).

⁵ Het gemiddelde besteedbaar inkomen was 48,500 euro in het jaar 2021 (<https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/84493NED/table?ts=1723550868386>).

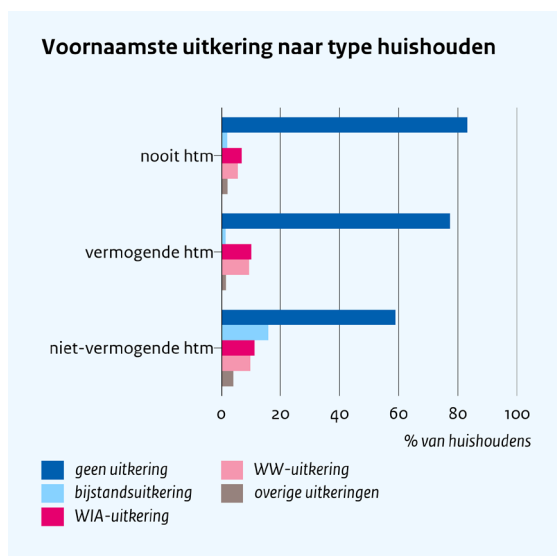
Figuur 5. Htm-huishoudens hebben volatielere inkomens en vermogende htm-huishoudens zijn vaker zelfstandige

Bron: CBS microdata, CPB-bewerking

Niet-vermogende htm-huishoudens zijn daarentegen vaak afhankelijk van uitkeringen. Een uitkering is de belangrijkste inkomstenbron voor meer dan 20% van de niet-vermogende htm-huishoudens (figuur 5, rechts). Ze ontvangen vaker een WIA- of WW-uitkering dan zowel niet-htm-huishoudens als vermogende htm-huishoudens, maar deze groep is vooral afhankelijk van de bijstandsuitkering (figuur 6). Voor deze groep huishoudens kunnen ook financiële prikkels een rol spelen in hun htm-status. Omdat veel overheidsregelingen, waaronder de bijstandsuitkering, op vermogen toetsen, is het voor hen rationeel om meevallers zo snel mogelijk uit te geven om in aanmerking te blijven komen voor deze uitkeringen.

Figuur 6. Htm-huishoudens verschillen in hun uitkeringsafhankelijkheid

Bron: CBS microdata, CPB-bewerking

Vermogende en niet-vermogende htm-huishoudens vertonen aanzienlijke verschillen in hun waarneembare kenmerken. Deze heterogeniteit tussen htm-huishoudens heeft belangrijke implicaties voor

de macro-economie. Het gemiddeld hogere inkomen van vermogende htm-huishoudens houdt in dat deze groep een aanzienlijke rol speelt in de conjunctuurcyclus. Tegelijkertijd wordt deze groep, door hun relatief hoge inkomens en lage uitkeringsafhankelijkheid, in mindere mate bereikt door conjunctuurbeleid dan niet-vermogende htm-huishoudens.

3.3 Verschillen tussen huishoudens in consumptie- en spaargedrag

In deze sectie kijken we naar mogelijke verklaringen voor de htm-status van huishoudens. Huishoudens kunnen htm worden door onverwachte financiële tegenvallers. Maar ze kunnen ook bewust op hun buffers interen en dus htm worden vanwege andere redenen, zoals voorkeuren, verwachtingen, vaardigheden of gedragseconomische kenmerken. Huishoudens kunnen er bijvoorbeeld voor kiezen om vermogen op te bouwen via illiquide beleggingen (zoals een koophuis) omdat deze een groter verwacht rendement hebben dan liquide beleggingen (Kaplan en Violante, 2014). Ook huishoudens die minder geduldig zijn, een kortetermijnblik hebben of grote schommelingen van hun consumptie tolereren, bouwen geen liquide buffers op (Aguiar et al, 2024, Gelman, 2022). Tot slot kunnen bepaalde gedragseconomische kenmerken een rol spelen, zoals het hebben van een zogeheten gat in de hand (Attanasio et al, 2024, Colarieti et al, 2024).

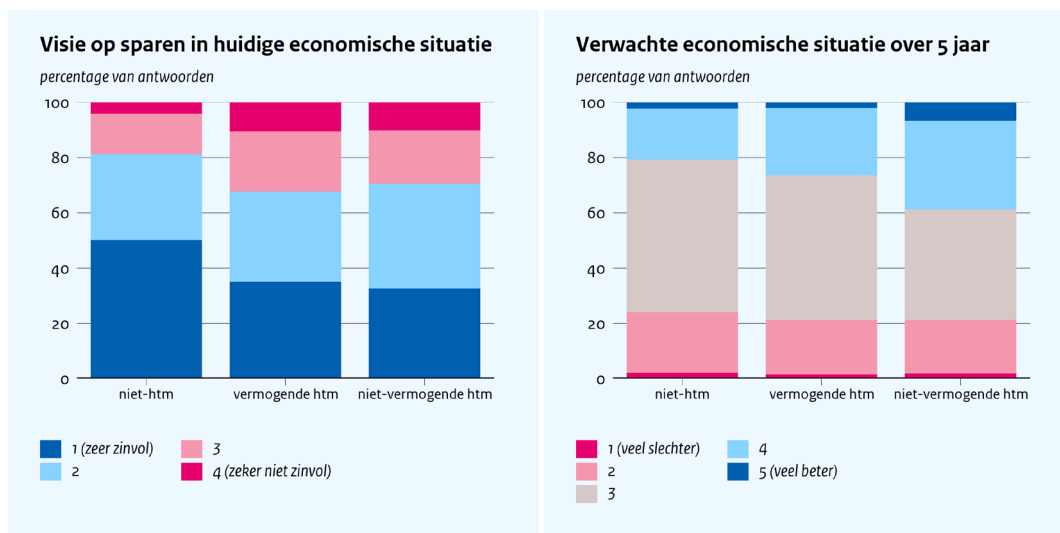
We bestuderen de factoren die van invloed zijn op hoe huishoudens beslissingen nemen over besteden en sparen. Hiervoor maken we gebruik van antwoorden op vragen uit de DHS-enquête waarin huishoudens hun financiële besluitvorming toelichten. Het antwoord op vragen over hun perceptie van economische situatie kan mogelijk verklaren waarom htm-huishoudens minder sparen. Daarnaast onderzoeken we of bepaalde gedragseconomische kenmerken, zoals een kortetermijnblik of een gat in de hand hebben, een rol spelen. Deze kenmerken kunnen via hun effect op consumptie- en spaarbeslissingen bijdragen aan de htm-status van huishoudens. In tabel B.2. van bijlage B staat de volledige lijst van vragen uit de DHS-enquête die we in deze sectie bestuderen. Het is belangrijk op te merken dat onze analyse geen causaliteit aantoont; het is ook mogelijk dat de htm-status op termijn invloed heeft op de gedragseconomische kenmerken van huishoudens. Bijvoorbeeld, htm-huishoudens kunnen een kortetermijnblik ontwikkelen omdat ze financieel beperkt zijn en daardoor niet in staat zijn om op langere termijn te plannen.

Of huishoudens htm zijn door externe factoren of door persoonlijke factoren die hun consumptiebeslissingen beïnvloeden, heeft belangrijke gevolgen voor beleid. In tijden van economische tegenspoed kan ondersteunend beleid helpen om de impact van schokken op de consumptie van htm-huishoudens te verzachten. Dit draagt bij aan het dempen van de macro-economische cyclus, omdat htm-huishoudens, die doorgaans een groot deel van hun extra middelen uitgeven, de geaggregeerde vraag kunnen stimuleren. Huishoudens die htm zijn door voorkeuren of gedragseconomische kenmerken reageren waarschijnlijk nog sterker op ondersteunend beleid dan huishoudens die htm zijn door een reeks financiële tegenvallers. Bijvoorbeeld, htm-huishoudens met een kortetermijnblik zullen eerder geneigd zijn om extra financiële middelen te besteden dan te sparen, waardoor zij een grotere invloed hebben op de macro-economie tijdens conjuncturele schommelingen.

Htm-huishoudens verschillen van niet-htm huishoudens in hun visie op de algemene en hun eigen economische situatie. Een groter deel van zowel vermogende htm-huishoudens als niet-vermogende htm-huishoudens vindt de huidige economische situatie ongunstig voor sparen (figuur 7, links). Daarnaast zijn htm-huishoudens, vooral niet-vermogende htm-huishoudens, optimistischer over hun toekomstige economische situatie dan niet-htm huishoudens (figuur 7, rechts). Deze economische verwachtingen kunnen

het opbouwen van financiële buffers minder urgent maken. Daarom kunnen ze deels verklaren waarom htm-huishoudens minder sparen dan hun niet-htm tegenhangers.

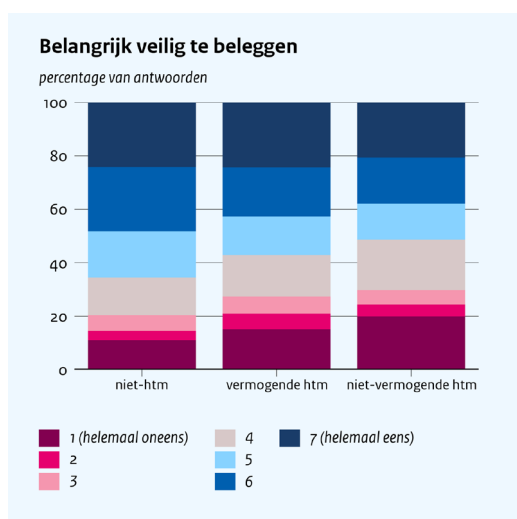
Figuur 7. Htm-huishoudens verschillen van niet-htm-huishoudens in hun visie op de algemene en eigen economische situatie

Bron: DHS-enquête; CPB-bewerkingen

Htm-huishoudens geven vaker aan dat ze het niet zo belangrijk vinden om veilig te beleggen, vergeleken met niet-htm huishoudens.⁶ In figuur 8 is te zien dat 20% van de niet-vermogende htm-huishoudens en 15% van de vermogende htm-huishoudens het helemaal oneens is met de stelling dat het belangrijker is om veilig te beleggen en een gegarandeerd rendement te krijgen dan risico te nemen in de hoop het hoogste rendement te krijgen. Ter vergelijking, bij niet-htm huishoudens ligt dit aandeel op slechts 10%. Dit suggereert dat htm-huishoudens relatief een lagere risicoaversie hebben, wat kan verklaren waarom ze minder waarde hechten aan buffers en minder geneigd zijn om uit voorzorg te sparen.

Figuur 8. Minder htm-huishoudens vinden het belangrijk om veilig te beleggen

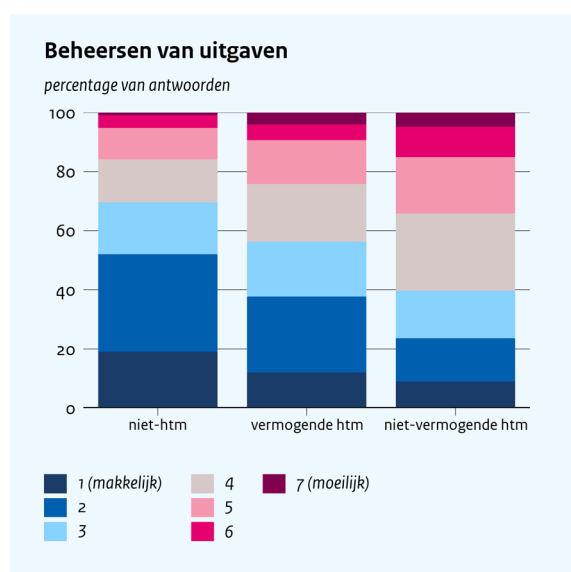

Bron: DHS-enquête; CPB-bewerkingen

⁶ Sommige htm-huishoudens hebben wel beleggingen maar illiquide zoals een huis of, eventueel, pensioenaanspraken. Deze vraag uit de DHS-enquête is echter een hypothetische vraag die de risicoaversie van huishoudens probeert te schatten.

Vergeleken met niet-htm huishoudens geven htm-huishoudens vaker aan moeite te hebben met het beheersen van hun uitgaven. Ongeveer 70% van de niet-htm huishoudens geeft aan hier geen problemen mee te hebben, terwijl dit percentage ongeveer 55% is voor vermogende htm-huishoudens en slechts 40% voor niet-vermogende htm-huishoudens (figuur 9). Huishoudens die hun uitgaven minder goed kunnen beheersen, besteden mogelijk een groter deel van hun inkomen. Dit vergroot de kans dat zij htm worden. Hierdoor kan verleiding in bestedingsbeslissingen mogelijk een belangrijke factor zijn voor de htm-status van sommige huishoudens. Het is echter ook mogelijk dat huishoudens aangeven hun uitgaven minder goed te kunnen beheersen omdat ze een groot deel van hun inkomen aan basisbehoeften moeten besteden. We zullen dit punt verder analyseren in de volgende alinea.

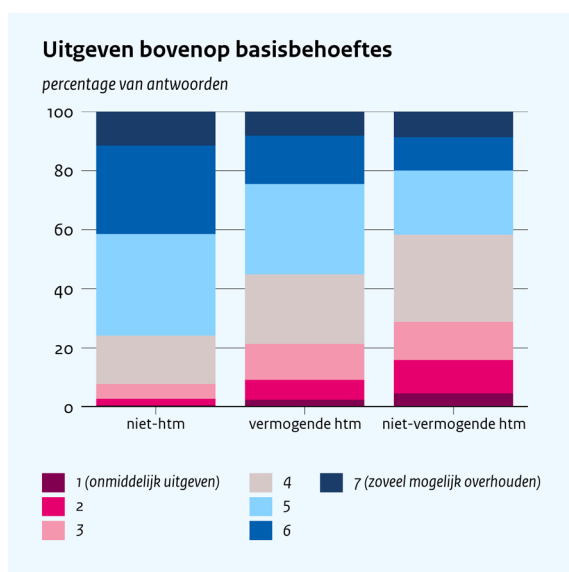
Figuur 9. Htm-huishoudens vinden het lastiger om hun uitgaven te beheersen

Bron: DHS-enquête; CPB-bewerkingen

Htm-huishoudens geven het overgebleven inkomen na het betalen van basisbehoeftes sneller uit. Terwijl 77% van niet-htm huishoudens aangeeft het overgebleven inkomen liever te sparen, ligt dit percentage bij htm-huishoudens slechts tussen de 40% en 55% (figuur 10). Dit suggereert dat de eerder genoemde moeite van htm-huishoudens met het beheersen van uitgaven niet uitsluitend het gevolg is van hogere uitgaven aan basisbehoeften. In plaats daarvan blijkt dat een deel van htm-huishoudens ook geneigd zijn om een groter deel van hun inkomen boven de basisbehoeftes te besteden.

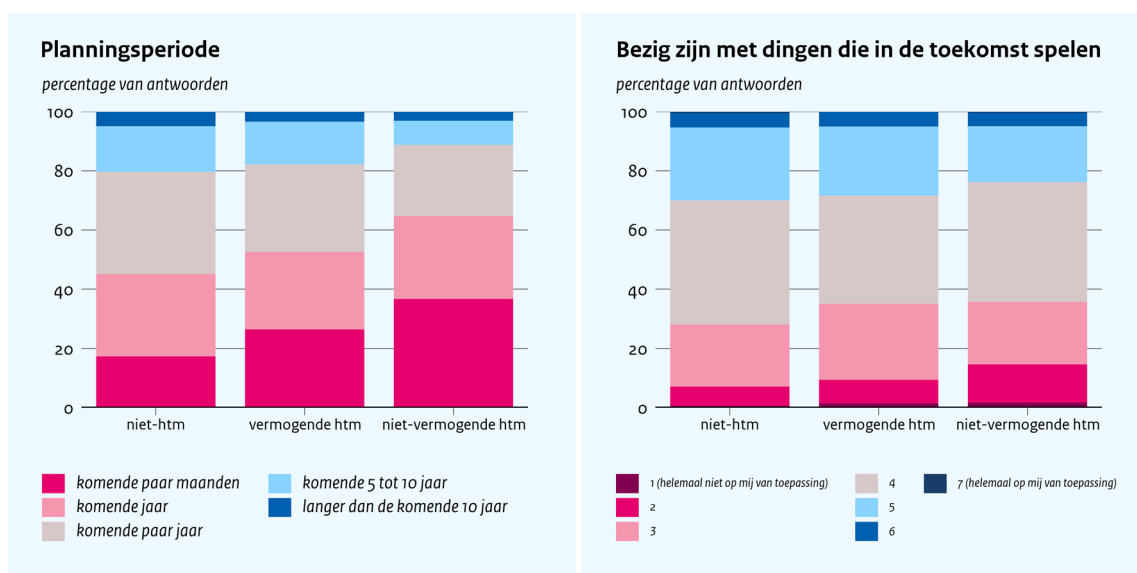
Figuur 10. Htm-huishoudens geven het inkomensdeel boven de basisbehoeftes sneller uit

Bron: DHS-enquête; CPB-bewerkingen

Htm-huishoudens hebben vaker een kortetermijnblik.⁷ Terwijl de meerderheid van niet-htm huishoudens een planningshorizon van meerdere jaren heeft, heeft het merendeel van htm-huishoudens een planningshorizon van enkele maanden tot een jaar (figuur 11, links). Bovendien zijn htm-huishoudens relatief minder bezig met toekomstige zaken (figuur 11, rechts). Deze kortetermijnoriëntatie kan verklaren waarom htm-huishoudens minder geneigd zijn om te sparen.

Figuur 11. Htm-huishoudens hebben vaker een kortetermijnblik dan niet-htm huishoudens

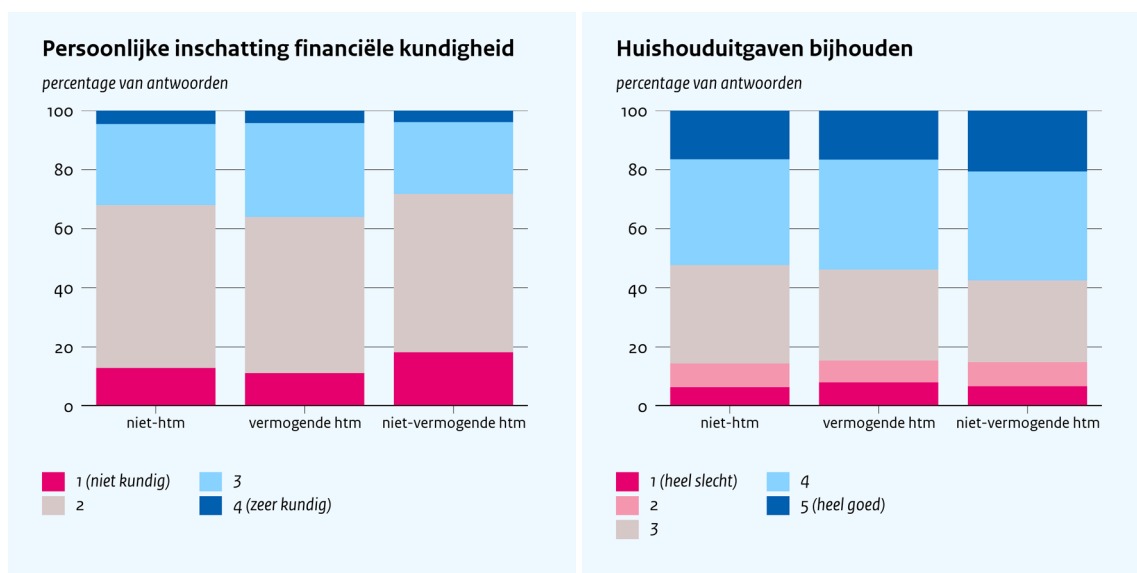
Bron: DHS-enquête; CPB-bewerkingen

Wat betreft financiële kundigheid verschillen htm-huishoudens nauwelijks van niet-htm huishoudens. Vrijwel hetzelfde aandeel van htm-huishoudens als van niet-htm huishoudens geeft aan minder financieel

⁷ In de literatuur worden huishoudens met een kortetermijnblik beschreven als degenen die de toekomst sterk verdisconteren (Aguiar et al, 2024).

kundig te zijn (figuur 12, links) of de huishoudelijke uitgaven slecht bij te houden (figuur 12, rechts). Huishoudens die minder financieel kundig zijn of een slechte administratie voeren, zouden ongemerkt een groter deel van hun inkomen kunnen besteden. Dit blijkt echter geen mogelijke verklaring voor de htm-status van huishoudens.

Figuur 12. Htm-huishoudens en niet-htm huishoudens hebben vergelijkbare financiële kundigheid

Bron: DHS-enquête; CPB-bewerkingen

De verschillen tussen de soorten huishoudens met betrekking tot hun gedragseconomische kenmerken zijn grotendeels statistisch significant. Naast het visueel weergegeven van de antwoorden uit de DHS-enquête met de bovenstaande figuren, hebben we de antwoorden geanalyseerd met behulp van een econometrisch model. Dit model toont de relatie tussen htm-status en gedragseconomische kenmerken, zowel op basis van verschillen tussen huishoudens als veranderingen binnen huishoudens over de tijd. We hebben ook gecontroleerd voor andere waarneembare kenmerken van de huishoudens. Tabel 1 presenteert de resultaten van dit model, terwijl bijlage C de methodologie van de analyse toelicht.

Tabel 1. Resultaten van het schatten van de relatie tussen de htm-status en gedragseconomische kenmerken

	effect tussen huishoudens	effect binnen een huishouden over de tijd heen
Verwachtingen van een betere economische situatie in de toekomst (ecsit)	0.043***	0.001
Niet zinvol te sparen gegeven de huidige algemene economische situatie (zinvol)	0.044***	0.013***
Inkomen bovenop basis behoeftes overhouden (uitgeven)	-0.055***	-0.006***
Moeite om uitgaven te beheersen (plannen)	0.043***	0.002
Langere planningsperiode (periode1)	-0.044***	-0.003
Goed uitgaven bijhouden (bijhoud)	0.01*	-0.002
Financieel kundig (kunde)	0.001	-0.009
Vragen over de toekomst (toek)	-0.011	-0.009***
Vragen over beleggingsgedrag (spaar1)	-0.016***	-0.001

Noot: *** betekent significant bij 1% significantie niveau, * betekent significant bij 10% significantie niveau

Uit de resultaten blijkt dat de richting en significantie van de relatie tussen htm-status en gedragseconomische kenmerken overeenkomen met de bevindingen uit de figuren. De eerste kolom in tabel 1 toont hoeveel van de variatie in gedragseconomische kenmerken wordt verklaard door de verschillen in de htm-status tussen huishoudens. De tweede kolom in tabel 1 laat zien hoeveel van de variatie in de htm-status binnen een huishouden over de tijd wordt verklaard door de gedragseconomische kenmerken. Zoals de resultaten aantonen, verklaart de variatie in gedragseconomische kenmerken vooral de verschillen tussen huishoudens. Dit was te verwachten, aangezien deze kenmerken sterk variëren tussen huishoudens, maar relatief stabiel blijven binnen een huishouden over de tijd.

Referenties

Aguiar, M., Bils, M., & Boar, C. (2024). Who are the hand-to-mouth? *The Review of Economic Studies*. rdae056. <https://doi.org/10.1093/restud/rdae056>

Attanasio, O., Kovacs, A., & Moran, P. (2024). Temptation and commitment: A model of hand-to-mouth behavior. *Journal of the European Economic Association*, 22(4), 2025–2073. <https://doi.org/10.1093/jeea/jvae016>

Broda, C., & Parker, J. A. (2014). The economic stimulus payments of 2008 and the aggregate demand for consumption. *Journal of Monetary Economics*, 68(Supplement), S20–S36, <https://doi.org/10.1016/j.jmoneco.2014.09.002>

Colarieti, R., Mei, P., & Stantcheva, S. (2024). The how and why of household reactions to income shocks. *National Bureau of Economic Research Working Paper Series No. 32191*. <https://doi.org/10.3386/w32191>

Centraal Planbureau. (2023). Hand-to-mouth huishoudens: Een vergelijking tussen Nederland en andere Europese landen. *CPB Publicatie*.

Fagereng, A., Holm, M. B., & Natvik, G. J. (2021). MPC heterogeneity and household balance sheets. *American Economic Journal: Macroeconomics*, 13(4), 1–54. <https://doi.org/10.1257/mac.20190211>

Gelman, M. (2022). The self-constrained hand-to-mouth. *The Review of Economics and Statistics*, 104(5), 1096–1109. https://doi.org/10.1162/rest_a_01026

Kaplan, G., & Violante, G. L. (2014). A model of the consumption response to fiscal stimulus payments. *Econometrica*, 82(4), 1199–1239. <https://doi.org/10.3982/ECTA10528>

Kaplan, G., Violante, G. L., & Weidner, J. (2014). The wealthy hand-to-mouth (Working Paper 20073). *National Bureau of Economic Research*.

Lammers, S., & Ciurila, N. (2023). Ontwikkelingen op de woningmarkt en financiële risico's. Centraal Planbureau.

Parker, J. A., Souleles, N. S., Johnson, D. S., & McClelland, R. (2013). Consumer spending and the economic stimulus payments of 2008. *American Economic Review*, 103(6), 2530–2553. <https://www.aeaweb.org/articles?id=10.1257/aer.103.6.2530>

Bijlage A: Identificatiemethode voor htm-huishoudens

In deze bijlage bespreken we de identificatiemethode die is afgeleid van het artikel van Kaplan et al. (2014) voor het bepalen van htm-huishoudens. Een huishouden wordt als "hand-to-mouth" (htm) beschouwd als het voldoet aan een van de volgende twee criteria:

1. **Bijna geen liquide buffers heeft:** Een huishouden wordt als htm geclassificeerd als het minder liquide vermogen heeft dan de helft van het maandinkomen. Dit kunnen we als volgt aanduiden:

$$0 \leq m \leq \frac{y}{2} \quad (1)$$

Hierin staat m voor het liquide vermogen minus kortlopende schulden en y voor het inkomen per periode.

2. **Tegen de kredietlimiet aan zit:** Een huishouden wordt als htm beschouwd als het negatief liquide vermogen heeft dat hoog genoeg is om te suggereren dat het huishouden tegen zijn kredietlimiet aan zit. Deze situatie wordt als volgt gedefinieerd:

$$m \leq \frac{y}{2} - \underline{m} \leq 0 \quad (2)$$

Hierin staat $\underline{m}$ voor de leenlimiet, welke door Kaplan et al. (2014) wordt aangenomen als gelijk aan het maandinkomen van het huishouden.

Het onderscheid tussen ‘vermogende’ en ‘niet-vermogende’ htm-huishoudens wordt gebaseerd op het illiquide vermogen van het huishouden. Vermogende htm-huishoudens hebben een positief illiquide vermogen, terwijl niet-vermogende htm-huishoudens een nul of negatief illiquide vermogen hebben. Bezittingen en schulden worden ingedeeld in liquide en illiquide posten volgens de methodologie van Kaplan et al. (2014), met één aanpassing: wij beschouwen deposito's als liquide bezittingen, terwijl Kaplan et al. (2014) deze als illiquide beschouwen. In CPB (2023) wordt aangetoond dat onze benadering beter aansluit bij de Nederlandse situatie, aangezien een groot deel van deposito's een korte looptijd heeft.

Tabel A.1. De verhouding tussen liquide en illiquide vermogen en de htm-status van een huishouden

	Negatief liquide vermogen, onder de leenlimiet	Negatief liquide vermogen, boven de leenlimiet	Positief liquide vermogen onder de htm-grens	Positief liquide vermogen boven de htm-grens
Negatief of nul illiquide vermogen	Niet-vermogende htm	Niet-htm	Niet-vermogende htm	Niet-htm
Positief illiquide vermogen	Vermogende htm	Niet-htm	Vermogende htm	Niet-htm

Noot: De leenlimiet is gelijk aan het maandinkomen, de htm-grens is gelijk aan de helft van het maandinkomen.

Om te onderzoeken of de aannames van Kaplan et al. (2014) significante gevolgen hebben voor onze resultaten, hebben we een robuustheidsanalyse uitgevoerd. Volgens de definities in vergelijkingen (1) en (2) worden huishoudens met een negatief liquide vermogen boven de leenlimiet als niet-htm beschouwd. We hebben echter de resultaten berekend met de veronderstelling dat deze huishoudens ook een htm-status hebben. De resultaten blijven kwalitatief vergelijkbaar.

Voor onze analyse maken we gebruik van belastingdata uit de CBS-microgegevens, waarbij we het INHATAB-bestand gebruiken voor het inkomen (y) en het VEHTAB-bestand voor het liquide vermogen (m). We koppelen het INHATAB-bestand van jaar X met het VEHTAB-bestand van jaar $X+1$ om de variabelen y en m voor jaar X te verkrijgen, omdat het VEHTAB-bestand van jaar $X+1$ het vermogen per 1 januari van dat jaar bevat, terwijl het INHATAB-bestand het inkomen over het hele jaar X bevat. Door deze koppeling vallen enkele huishoudens weg die in een van de twee jaren niet aanwezig waren in de belastingdata, wat ongeveer 10% van de huishoudens per jaar betreft. Tabel A.2 toont het aantal huishoudens in onze steekproef per jaar in vergelijking met het aantal huishoudens in de Nederlandse bevolking.

Tabel A.2 Aantal huishoudens in Nederland en in onze analyse

Perioden	Totaal huishoudens aantal	Huishoudens in de analyse aantal	Percentage van het totaal %
2011	7443801	6787519	91.2
2012	7512824	6828294	90.9
2013	7569371	6828678	90.2
2014	7590228	6882835	90.7
2015	7665198	6954826	90.7
2016	7720787	6999718	90.7
2017	7794075	7059870	90.6
2018	7857914	7124738	90.7
2019	7924691	7169316	90.5
2020	7997800	7227161	90.4
2021	8043443	7281182	90.5

Bijlage B: De DHS-enquête

Tabel B.1. Aantal huishoudens in de DHS-enquête en de dataset die aan de belastingdata is gekoppeld

	Gekoppelde dataset	DHS steekproef	Percentage gekoppeld
2011	1441	1780	81%
2012	1505	1828	82%
2013	1706	2091	82%
2014	1702	2072	82%
2015	1692	2128	80%
2016	1831	2231	82%
2017	1939	2292	85%
2018	1688	2163	78%
2019	1455	2535	57%
2020	1319	2417	55%
2021	1213	2354	52%

We gebruiken een aantal vragen uit de DHS-enquête om de consumptiegedrag van huishoudens in kaart te brengen. Tabel B.2. vat deze vragen samen. We besteden aandacht aan de verwachtingen van huishoudens over de algemene economische situatie en hun eigen economische situatie, aan voorkeuren (bijvoorbeeld risico-aversie) evenals gedragskenmerken, zoals korte termijn blik en verleiding in consumptie.

Tabel B.3. De vragen uit de DHS-enquête die we aan de htm-status relateren

DHS-vraagcode	Vraag	Mogelijke antwoorden	Relatie met de htm-status
ECSIT	Hoe denkt u dat over 5 jaar de economische situatie van uw huishouden is vergeleken met uw situatie nu?	1 - veel slechter, 2 – slechter, 3 - (ongeveer) hetzelfde, 4 - beter, 5 - veel beter, -9 ik weet het niet	Betere verwachte economische situatie => lagere besparingen => hogere kans op een htm-status
ZINVOL	Vindt u het zinvol om te sparen als u denkt aan de algemene economische situatie op dit moment?	1 - ja, zeker, 2 - ja, misschien, 3 - waarschijnlijk niet, 4 - zeker niet, -9 ik weet het niet	Niet zinvol om te sparen => hogere kans op een htm-status
UITGEVEN	Sommige mensen geven al het geld dat ze krijgen meteen uit. Anderen sparen om wat geld in reserve te hebben. Wat doet u met het geld dat u over hebt nadat u hebt betaald voor eten, huur of hypotheek, en andere levensbehoeften?	1 - onmiddellijk uitgeven tot 7 - zoveel mogelijk geld overhouden	Geld boven basisbehoeftes onmiddellijk uitgeven => hogere kans op een htm-status
PLANNEN	Hoe gemakkelijk of moeilijk vindt u het om uw uitgaven te beheersen?	1 - erg gemakkelijk tot 7 - erg moeilijk	Uitgaven moeilijk beheersen => lagere besparingen => hogere kans op een htm-status
PERIODE ₁	Mensen gebruiken verschillende periodes wanneer zij beslissen hoeveel van het inkomen ze besteden of sparen. Welke van de onderstaande periodes is in	1- de komende paar maanden; 2 - het komende jaar; 3 - de komende paar jaar; 4 - de komende 5 tot 10 jaar; 5 - langer dan de komende 10 jaar	Plannen op een langere horizon => hogere besparingen => lagere kans op een htm-status

	de planning van de bestedingen en besparingen binnen uw huishouden het meest belangrijk voor u?		
BIJHOUD	Hoe goed houdt u uw (huishoud)uitgaven bij?	1 - ik houd de uitgaven niet of heel slecht bij; 2 - ik houd de uitgaven behoorlijk slecht bij; 3 - ik houd de uitgaven enigszins bij; 4 - ik houd de uitgaven goed bij; 5 - ik houd de uitgaven heel goed bij	Uitgaven goed bijhouden => hogere besparingen => lagere kans op een htm-status
KUNDE	Hoe kundig vindt u zichzelf op financieel gebied?	1 - niet kundig; 2 - enigszins kundig; 3 - kundig; 4 - zeer kundig	Meer financieel kundig => hogere besparingen => lagere kans op een htm-status
TOEKo1	Ik denk na over hoe dingen in de toekomst kunnen zijn, en probeer deze in mijn dagelijks leven te beïnvloeden	1 - helemaal niet op mij van toepassing tot 7 - helemaal op mij van toepassing	Meer focus op de toekomst => hogere besparingen => lagere kans op een htm-status
TOEKo2	Vaak houd ik mij bezig met zaken die pas over enige jaren gevolgen zullen hebben	1 - helemaal niet op mij van toepassing tot 7 - helemaal op mij van toepassing	Meer focus op de toekomst => hogere besparingen => lagere kans op een htm-status
TOEKo6	Ik wil mijn welzijn van dit moment opofferen om in de toekomst bepaalde doelen te bereiken	1 - helemaal niet op mij van toepassing tot 7 - helemaal op mij van toepassing	Meer focus op de toekomst => hogere besparingen => lagere kans op een htm-status
TOEKo8	Ik denk dat het belangrijker is mij bezig te houden met dingen die in de toekomst belangrijke gevolgen hebben, dan met dingen die onmiddellijke maar minder belangrijke gevolgen hebben	1 - helemaal niet op mij van toepassing tot 7 - helemaal op mij van toepassing	Meer focus op de toekomst => hogere besparingen => lagere kans op een htm-status
TOEK12	Ik vind werk met resultaten op korte termijn belangrijker dan werk waarbij de gevolgen pas later zichtbaar worden	1 - helemaal niet op mij van toepassing tot 7 - helemaal op mij van toepassing	Meer focus op de toekomst => hogere besparingen => lagere kans op een htm-status
SPAAR1	Ik vind het belangrijker veilig te beleggen en een gegarandeerd rendement te krijgen dan risico te nemen in de hoop het hoogste rendement te krijgen	1 – helemaal oneens tot 7 – helemaal eens	Hogere risicoaversie => hogere besparingen => lagere kans op een htm-status

We verwerken de vragen over de toekomst (TOEKo1, TOEKo2, TOEKo6 en TOEKo8) op een aantal manieren. Ten eerste draaien we de antwoorden van de vraag TOEK12 om deze consistent te maken met de antwoorden van de rest van de vragen over de toekomst. We willen namelijk dat een hoger antwoord meer focus op de toekomst betekent. Ten tweede berekenen we de gemiddelde waarde van de antwoorden op deze vragen. Deze gemiddelde waarde bewaren we in een nieuwe variabele met de naam TOEK. Deze variabele gebruiken we vervolgens in onze analyse.

Bijlage C: De Mundlak-regressie

In deze bijlage beschrijven we het model dat we gebruikt hebben om de relatie tussen de voorkeuren, verwachtingen en de gedragseconomische kenmerken van de huishoudens en de htm-status te schatten. We passen een eenweg Mundlak-regressiemodel (*one-way Mundlak regression*) toe waarbij we rekening houden met controlevariabelen zoals leeftijd, opleiding en aantal huishoudleden. Dit model wordt als volgt gespecificeerd:

$$Y_{it} = \beta_0 + \beta_1 X_{it} + \beta_2 \bar{X}_i + \gamma_1 C_{it} + \gamma_2 \bar{C}_i + u_i + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

Waarbij:

Y_{it} : Afhankelijke variabele (hand-to-mouth status) voor huishouden i in jaar t . Dit is gecodeerd als een binaire variabele (0 - niet hand-to-mouth, 1 - hand-to-mouth).

X_{it} : De voorkeuren, verwachtingen en gedragseconomische kenmerken (zie tabel B.2. in bijlage b) van huishouden i in jaar t .

$\bar{X}_i$: Het gemiddelde van variabele X over de tijd voor huishouden i , met betrekking tot de onafhankelijke variabelen (voorkeuren, verwachtingen en gedragseconomische kenmerken).

C_{it} : Tijdsafhankelijke controlevariabelen voor huishouden i in jaar t . We gebruiken de leeftijd en opleiding van de hoofdkostwinner en het aantal huishoudleden als controlevariabelen.

$\bar{C}_i$: Het gemiddelde van variabele C over de tijd voor huishouden i , met betrekking tot de tijdsafhankelijke controlevariabelen.

u_i : Huishoudspecifiek niet-waargenomen effect (random effect).

ε_{it} : Idiosyncratische foutterm.

We voeren een regressieanalyse (1) uit voor alle vragen uit de DHS-enquête die we in ons onderzoek gebruiken. In deze regressie vervangen we de variabele X door, om de beurt, alle variabelen in tabel B.2 (bijlage B).

De resultaten van de schattingen worden gerapporteerd in tabel 1. De coëfficiënt β_2 toont het effect van het gedragseconomische kenmerk tussen huishoudens ("between effect"), terwijl de coëfficiënt β_1 het effect van het kenmerk binnen een huishouden door de tijd heen weergeeft ("within effect"). We laten zien of de coëfficiënten statistisch significant zijn.